

„יהודי קטן“ – גבור גדול

י. אריאל

בין הזכרונות המרגשים והדרמטיים ביותר בתקופת מלחמת העולם האחרונה. שומר אני את זכר מותו ההירואי של „דודו“.

„דודו“ היה כינויו של צעיר אחד בשם דויד דונוב או אנדרה דונה – בתנועת ההתנגדות. הכרתי אותו לפני המלחמה בגדוד-הנוער למען-הקרן-הקיימת שבו היה חבר. נמוך קומה היה, ארשת פניו מבוישת, מחייך, וחיוכו אירוני לעתים, עיניו הכחולות עגומות, קורנות נסיון רב ומעוררות אימון.

משפרצה המלחמה נמלט דודו, ככל יהודי פריז, לאיזור הדרומי וכאן הקדיש את עצמו כליל לתנועת ההתנגדות ולעזרה ליהודים. יזמותיו רבות היו ושונות. הוא ארגן את השירות-העצמי שלו (שכינהו „שירות אנדרה“) לשירות זה הצמיד מספר עוזרים, כדי להבטיח את מבצעיו השונים, שאותם ביצע בקשר עם גופים רבים. הוא התקשר עם האינטליגנציה הבריטי, שהיה במלוא פעולתו בצרפת הכבושה. בדירת הוריו בליאון הסתיר את המפקד הבריטי תומאס, שהוצנח בצרפת, והלה היה ממקש לילה-לילה מקומות אסטרטגיים התפוסים על-ידי הגרמנים, מנתק את החוטים ומשבש את שירותי-הקשר הגרמניים ובעזרת משדר חשאי משמש ביעילות את מעצמות-הברית. דודו היה בקשר מלא עם כל הפעולות הללו והודות לקשריו, הצליח לארגן נתיב סדיר לג'נבה, בכוונתו את הבלדר החשאי, בסיוע נהגי הרכבות, בקו ליאון-ג'נבה.

כשנשלחתי בעת המלחמה, לאחד בצרפת את קרנות-החירום, שהוקצבו על-ידי הג'וינט להתנגדות היהודית, נסתייעתי בשירותיו של דודו כדי להחליף מכתבים עם שליחי ה„ג'וינט“ ועם המנהיגים הציוניים בג'נבה, שאתם נשארתי בקשר.

דודו היו לו עיסוקים עוד יותר מסוכנים. הוא היה מעביר נשק ונוסע אל הגבול השווייצרי, כדי להבטיח את דרכי הקשר של ארגוני ההתנגדות השונים עם חוץ-לארץ.

בתנועת ההתנגדות היה איש-אמוני, חבר נאמן שאתו יכולתי, באותה תקופה אפילה והרת סכנות, להחליף דעות ורשמים באופן חופשי, ולהתיעץ אתו בבעיות עדינות, שתבעו את מירב הדיסקרטיות. הודות לקשריו המצויינים, שימש לי דודו כמו-כן מקור לא נדלה של ידיעות מועילות.

עשייתו העיקרית של דודו בשדה הפעילות היהודית היתה ייצור של ניירות, אריים¹ מזוייפים, שהיה מחלק אותם, אם בין ארגוני המחתרת השונים ואם בין יחידים ומשפחות שניצלו הודות לו. בשטח זה היה בקשר עם כמה וכמה ארגונים חשובים בעת ההיא כגון: ברית הידידות היהודית-נוצרית, C.I.R.F., הקונסיסטוריה המרכזית*, ההסתדרות הציונית, הצופים היהודיים, O.J.C., ג'וינט וכו'. היה משוטט

* הוצע המרכזי של הקהילות בצרפת.

בכל איזור צרפת הדרומית, כדי להסדיר את מצבם של האריים המזוייפים שלו. לא הסתפק בכך שהמציא להם תעודות־זהות, אלא שעוד דאג להם למקומות מקלט. להעברתם ממקום מושבם החוקי לזה החשאי; היה מגיש עזרה לנזקקים, עצות מעשיות כיצד להתחמק מעירנותה של המשטרה וכו'. תמיד היה ער, בתנועה ובידיעה מלאה של המצב.

ב־27 ביוני 1944, יום עגום זה שהיה גורלי עבורו, הגיע דודו מבעוד בוקר למקום מקלטי בליאון, באומריו כי יש לו חדשה עגומה להודיעני. הגיסטפו, כך אמר, חדלה להגלות את היהודים, מהעדר אמצעי תחבורה מספיקים, והיא „מחסלת“ אותם במקום. בעצם היתה זו השעה העגומה בכל תולדות הכיבוש. ב־6 ליוני, נחתו צבאות הברית על אדמת צרפת, וקרבות עקשניים התנהלו בחוקפם בנוֹר־מנדיה. בליאון היו מאסריהם של אנשי ההתנגדות, או החשודים בכך, וכן של סתם יהודים, מבוצעים באופן המוני. יום ולילה רצחו, ירו ובמיחד עשו זאת בבית־הסוהר הנודע לשימצה, מונטליק, הידיעות שבידי דודו היו נאמנות ביותר. הוא רצה לדון אתי על אמצעי־הצלה חדשים ועמד על כך שיש לחלק נשק ליהודים כדי שיתגוננו, כיוון ששוב לא היה להם מה להפסיד.

אותו בוקר הייתי מחכה לחברי במועצה הסודית של הג'וינט שהיתה צריכה להתכנס בחדרי לישיבה בשעה 10, הייתי מזועזע מחדשותיו של דודו, שהצריכו בחינה מדוקדקת ונדברנו לחדש את פגישתנו ב־11 וחצי כשיבוא לסעוד אתנו. בשעה היעודה לא הופיע דודו. גם לא בצהריים. והרי הייתי רגיל לדייקנותו הצבאית. בשתים עשרה וחצי ערכה אשתי את השולחן ועדיין חיכינו לדודו. אי־סבלנותנו וחששותינו גברו והלכו עד שכעבור שעה צלצל מישוהו בדלת. מועטים היו האנשים שידעו את כתבתי הפרטית וכל צלצול בדלת נשמע לנו חשוד. אחרי שפתחנו, לא בלי חששות, ראיתי לעיני אשה צעירה בהירת־שיער, הדורה בלבוש שחורים. לאחר ששאלה לשמי, אמרה בחפזון: „יש לך חבר בשם אנדרה דונה, האין זאת? הוא שלח אותי להגיד לך כי היתה לו תאונה קלה ברחוב, הוא נפצע ושוכב בבית־חולים ע“ש הרי. מבקש הוא כי אתה ומשפחתך תיעלמו מיד מדירתכם, שכן מצאה הגיסטפו את כרטיס־המזון שלכם ובו כתבתכם.“ עוד בטרם תהיה בידי השחות לשאול לחומרת מצבו, נעלמה האישה וניכר היה חששה לשהות אצלי יתר על המידה. עזבתי מיד, עם בני משפחתי את הדירה, וחשנו למקום־מקלט שהוכן עבורי מבעוד זמן על־ידי דודו ברובע אחר של העיר, „Croix Rousse“. בתקופה זו, היו לי שני מקומות־דירה בכל עת. עברו כמה שעות ובשום אופן לא יכולתי לתפוס מה קרה לו לדודו שלנו, אולם ברור היה לי כי הוא בצרה גדולה. ללכת לשאול עליו בבית החולים, היה בכך משום סכנה ליפול במארב. הגרמנים ואנשי מיליציה צרפתיים ארבו לכל מי שבא לשאול לשלומם של אסירים. אותו יום, אחרי הצהריים נועדה ישיבה של הקונסיסטוריה, במעונו הפרטי של מנהל־המרסל זקס, ולמרות ש„הסתדרתי“ בחדרי ב„קרואה רוס“, הלכתי לשם. מר ליאון מייס שישבראש בישיבה שאל אותי למראה פני החיזור והעגום. בקול שבור סיפרתי את כל מה שקרה. כל הנוכחים הכירו את דודו וההתרגשות היתה רבה. לא דברו אלא על דודו, והתעלמו מסדר־היום שכלל, עד כמה שאני זוכר, רק שאלות טכניות. שאלתי את הנוכחים, אם יש ביניהם מישהו המכיר רופא מרופאי בית־

החולים הריה, כדי להיודע על ידו על מצבו של הפצוע. אחד מחברי, מר סמי לאטה, הכיר רופא שאפשר היה לבקרו במרפאתו הפרטית ב־5 בערב. הלכנו לשם עם תום הישיבה. הרופא לא היה בביתו, אולם החובשת, סיפרה לנו, כי במקרה עברה אותו בוקר ברחוב בוֹסִיָה, על יד עיריית הרובע הששי, והנה ראתה צעיר אחד שאחריו רדפו שני אנשים בלבוש אזרחי וירו בו. משנפל, התלקט סביבו המון. החובשת היתה מוטרדת לדעת אם נהרג. מצד שני שאלה את עצמה, שמא אין זה אלא מעשה טרור נגד גרמני או משתף־פעולה, שיש לצפות בתגובה עליו, לנקמתם העקובה מדם של השלטונות הגרמניים. אולם מישהו שם אמר בקול של ארגעה: „אין זה אלא יהודון קטן“ וההמון התחיל להתפור. רק למחרת ובימים שלאחרי־כן נודעו לנו פרטי הדרמה.

לאחר שנפרד ממני באותו בוקר, פנה דודו למעון „העזרה למהגרים“ ברחוב גריבלדי. זה היה ארגון לא־יהודי בהנהלת מרת מרסל טרילאר, כשהיא נעזרת ע"י מרת אליזבט גרינבלד. לפי חוקי הגרמנים, אסור היה לארגון לא־יהודי להושיט עזרה ליהודים, אולם „העזרה למהגרים“ היתה עושה זאת משהתייצבו לפניה „לקור חות“ היהודיים כשהם מוגנים ע"י תעודות „אריות“. על פעילותן זאת נאסרו שתי המנהלות בתקופה יותר מאוחרת בבית הכלא במונטליק ושם הוחזקו עד לשחרורה של ליאון, ב־3 בספטמבר 1944.

אי־שֶׁהִקְשֶׁר בין מוסד זה ובין היהודים היה דוֹדוּ, שבאותו בוקר טראגי החזיק בתיקו, אוסף של חותמות מזוייפות, ניירות מזוייפים, פקודות־סתר ותעודות מרשיעות אחרות. במקרה היו בין הניירות גם כרטיסי המזון שלנו, שדודו ביקש, כדי לחסוך טירחה מאשתי, לחדשם (כנהוג בסוף כל חודש), בעיריית הרובע הששי, שנמצא על יד „העזרה למהגרים“. בשעה שדודו היה כאן, ערכו שני סוכנים של הגיסטאפו ביקורת של הנוכחים. דודו הציג את תעודת־הזהות ה„ארית“ שלו על שם אנדרה דונה, מבלי להעלות על עצמו חשד קל שבקלים מצד הגרמנים. הוא כבר חשב את עצמו מחוץ־לעסק, כאשר אחד הגרמנים, סקרן יותר מרעו, ביקשו לפתוח את תיקו. בהבינו שהוא אבוד ושוב אין לו כבר מה להפסיד, ביקש דודו להתחמק וברח לרחוב. הגרמנים רדפו אחריו וירו בו. דודו צנח פצוע קשה. מסיק־התנורים של בית־החולים, שבמקרה היה שכן של הוריה, מסר לנו פרטים על רגעיו האחרונים. דודו נפגע קשה על ידי כדורי הגרמנים והרופאים החליטו לנתחו מיד. הנער המסכן חש בבהירות שהוא הולך למות. כומר קטולי הופיע כדי לוודות אותו. דודו הודה לו והצטדק שאינו יכול לקבל את שירותיו, בהיותו יהודי. עוד היתה לו צלילת־הדעת לקרוא לחובשת ולבקשה שתלך להזהיר אותנו, כיוון שכרטיסי המזון, נתגלו בתיקו על ידי הגרמנים וסכנה צפויה לנו. בשתיים־עשרה וחצי בצהריים, הוציא את נשמתו על שולחן הניתוח משטף־דם פנימי.

באותם רגעים מספר שעוד נותרו לו, זכר הנער האמיץ את ידידיו ולא נטש את שליחות ההצלה שלו...

יותר מכל, צלילות דעתו וקור־רוחו ברגעים אלה, מגיחים אור על מעלותיו התרומיות של דודו. בעיני ההמון לא היה אלא „יהודון קטן“, כרבים, כרבים. שמתו על קידוש שליחותם.

THE CROSS

Nesia Orlowitz

This chapter from a forthcoming book on the rescue of children from the holocaust. The authoress collected these children in Hashomer Hatzair children's homes in post-war Poland, and her book contains some of their stories. The present story concerns a little girl who was saved by a nunnery and the difficulties encountered in taking her out of there and returning her to the Jewish folk.

AN ORDINARY YOUNG JEW TURNED HERO

Yosef Arieli

A short episode from Jewish underground experience in France. It relates the story of an underground fighter who saved his fellow-fighters while on the threshold of death.

THE STORY OF HALINA

Yehuda Bauer

A small Jewish girl in Poland lost her parents and had to go begging for refuge in villages. After the war she was adopted into a Polish family and wanted to become a Catholic. In her testimony Halina, now a mother in one of the kibbutzim, relates how she left the Polish family and left on her way to Palestine.

EMANCIPATION AND ASSIMILATION

Yaakov Turi

This article deals with the concept of *emancipation*, which constitutes a single act, as well as a process of struggle, and is also the situation consequent upon the results of such struggle — release from restrictions. Since the nineteenth century, its connotation has been transferred from the liberation of individuals alone to the liberation of *groups* from enslavement and curtailment of rights.

The author does not accept the idea that emancipation necessarily causes assimilation. He analyzes the various levels of this concept, from